

Tomasz Leś
Uniwersytet Jagielloński

Sprawozdanie z posiedzenia Zespołu Pedagogiki Ogólnej afiliowanego przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN

Summary

REPORT FROM THE MEETING OF THE TEAM FOR EDUCATIONAL THEORY AT THE COMMITTEE FOR PEDAGOGICAL SCIENCES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES

This article contains a report from the meeting of the Team for Educational Theory at the Committee for Pedagogical Sciences of the Polish Academy of Sciences which was held in Cracow (Jagiellonian University) on December 13, 2014. The purposes of the meeting were to (1) discuss the condition of the educational theory within Polish educational studies; (2) identify problems connected therewith and to (3) plan some future activities of the Team for Educational Theory. The aforementioned issues were mostly related to the semantic status of the educational theory, its relations to other kinds of educational studies and some practical challenges which require solving in the nearest future. The next meeting of the group is planned to take place in the middle of 2015.

Key words: general theory of education, philosophy of education, Committee for Pedagogical Science, report.

red. Paulina Marchlik

13 grudnia 2014 roku w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego odbyło się posiedzenie Zespołu Pedagogiki Ogólnej (dalej: ZPO) działającego przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Przewodniczyła mu dr hab. Krystyna Ablewicz, prof. UJ. Skład zespołu stanowiło trzynastu badaczy zajmujących się problematyką z zakresu pedagogiki ogólnej (dalej: PO) z różnych ośrodków akademickich w Polsce: dr hab. Krystyna Ablewicz, prof. UJ (UJ, Kraków); dr hab.

Teresa Hejnicka-Bezwińska, prof. UKW (UKW, Bydgoszcz); prof. dr hab. Stanisław Palka (UJ, Kraków); prof. dr hab. Wanda Dróżka (UK, Kielce); prof. dr hab. Janina Kostkiewicz (UJ, Kraków); dr hab. Roman Leppert, prof. UKW (UKW, Bydgoszcz); ks. dr hab. Dariusz Stępkowski, prof. UKSW (UKSW, Warszawa); dr hab. Ireneusz Kawecki, prof. UP (UP, Kraków); dr hab. Andrzej Ryk, prof. UP (UP, Kraków); dr hab. Katarzyna Wrońska (UJ, Kraków); dr hab. Jan Rutkowski (UW, Warszawa); dr Małgorzata Przanowska (UW, Warszawa); dr Tomasz Leś (sekretarz ZPO, UJ, Kraków); prof. dr hab. Roman Schulz – głos w dyskusji (przesłany w formie pisemnej wypowiedzi).

Celem spotkania była próba zidentyfikowania stanu PO i ZPO w aspekcie:

1. historycznym, tj. genezy i historii kształtowania się ZPO i PO jako dyscypliny naukowej;
2. teraźniejszym, tj. aktualnego statusu ZPO i PO w kontekście jej tożsamości oraz relacji do pozostałych subdyscyplin pedagogiki i innych dziedzin nauki (szczególnie filozofii wychowania);
3. przyszłym, tj. zadań stojących przed ZPO i przedstawicielami omawianej subdyscypliny.

Organizatorka (K. Ablewicz) i uczestnicy spotkania, świadomi wagi i złożoności podejmowanej problematyki, założyli, że to posiedzenie stanowić będzie tylko wstęp do kolejnych, pogłębionych analiz inicjowanych przez ZPO.

Założone cele realizowane były w dwóch formułach:

- a) wystąpień z referatem dotyczących w szczególności problematyki wskazanej w punkcie pierwszym (1). Głos zabrali: Teresa Hejnicka-Bezwińska, Stanisław Palka; po wystąpieniach odbyła się dyskusja dotycząca wybranych zagadnień;
- b) dyskusji „okrągłego stołu”, zorganizowanej wokół tematyki zapowiedzianej w punkcie drugim (2) i trzecim (3).

W ramach wystąpień z referatem, przedstawiony została geneza i ewolucja PO oraz zarys historii podejmowanych zagadnień przez ZPO. Świadcowie powstawania, ale i współtwórcy omawianej subdyscypliny (T. Hejnicka-Bezwińska i S. Palka), odwoływali się zarówno do źródeł historycznych, jak i własnych doświadczeń.

Profesor Hejnicka-Bezwińska dostrzegła istotną zmianę pokoleniową wśród pedagogów ogólnych, jednocześnie podkreśliła fakt kontynuacji klasycznych problemów tej dyscypliny (fakt ten potwierdził również S. Palka). Zagadnienia PO ogniskują się wokół czterech obszarów: filozoficznego, teoretycznego, metodologicznego i historycznego. W każdym z nich podejmowane są badania, jednak,

co podkreślała Hejnicka-Bezwińska, problematyka historyczna nie jest w wystarczającym stopniu podejmowana. Podstawowym zadaniem, jaki w wystąpieniu postawiła przed sobą wspomniana pedagog, była rekonstrukcja kontekstu ukształtowania ZPO. Zgodnie z relacją autorki wystąpienia, Zespół powstał po transformacji ustrojowej, w roku 1995. Do jego zaistnienia w nowej sytuacji społeczno-politycznej w istotny sposób przyczyniły się m.in. wydane wcześniej następujące publikacje:

1. Kwaśnica R. 1987. *Dwie racjonalności. Od filozofii sensu ku pedagogice ogólnej*, IKN ODN, Wrocław;
2. Palka S. 1989. *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenie nauczycieli*, WSiP, Warszawa;
3. Hejnicka-Bezwińska T. 1989. *W poszukiwaniu tożsamości pedagogiki. Świadomość teoretyczno-metodologiczna współczesnej pedagogiki polskiej (geneza i stan)*, WSP, Bydgoszcz;
4. Folkierska A. 1990. *Pytanie o pedagogikę*. Wyd. UW, Warszawa;
5. Kwieciński Z. red. *Nieobecne dyskursy*. Wyd. UMK, Toruń (seria wydawnicza od 1991 roku);
6. Rutkowiak J. red. 1992. *Pytanie – dialog – wychowanie*, PWN, Warszawa;
7. Kwieciński Z. 1992. *Socjopatologia edukacji*, IRWiR PAN, Warszawa;
8. Śliwerski B. red. 1992. *Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków;
9. Wołoszyn S. 1992. *Nauki o wychowaniu w Polsce w XX wieku. Próba zarysu encyklopedycznego*, Wyd. IBE, Warszawa.

Publikacje te wskazywały na istotne zagadnienia dla ówczesnej PO, do tamtej pory rzadko i inaczej podejmowanych na jej gruncie, jak również na nowe kategorie pojęciowe, które mogłyby stanowić przedmiot przyszłych badań. Innymi czynnikami ważnymi dla powstania ZPO, było wydarzenie I Zjazdu Pedagogicznego w 1993 roku (*Ewolucja tożsamości pedagogiki*); wybór w 1993 roku nowego przewodniczącego KNP PAN (prof. Tadeusz Lewowicki); przygotowanie w 1994 roku przez członków KNP PAN ekspertyz dotyczących diagnozy stanu pedagogiki autorstwa S. Palki (Palka 1995), T. Lewowickiego (Lewowicki 1995) oraz R. Schulza (Schulz 1995). Ostatecznie ZPO powołano w 1995 roku, na konferencji, której organizację powierzono Katedrze Pedagogiki Ogólnej WSP w Bydgoszczy (od 1993 roku szefem Katedry była Hejnicka-Bezwińska). Jako możliwy powód wyboru miejsca autorka wystąpienia podaje fakt powołania na tej uczelni pierwszej (po roku 1989) Katedry Pedagogiki Ogólnej, a także wydanie na tej uczelni książki pod redakcją Stefana Sarnowskiego *Krytyka rozumu*

pedagogicznego (Sarnowski 1993) oraz zorganizowanie konferencji *Racjonalność pedagogiki*, stanowiącej odpowiedź na publikację Sarnowskiego. Wspomniana konferencja zakończyła się sformułowaniem zasad funkcjonowania ZPO (autorstwa R. Schulza), w których m.in. podkreślano potrzebę opracowania podręcznika z zakresu pedagogiki ogólnej oraz organizacji kolejnych konferencji w ośrodkach mających doświadczenie i dorobek w uprawianiu pedagogiki ogólnej (Schulz 1995: 323–324).

Na zakończenie wystąpienia Hejnicka-Bezwińska zwróciła uwagę na zmianę pokoleniową w środowisku zajmującym się pedagogiką ogólną i wyraziła nadzieję na dalszy rozwój zarówno samego ZPO, jak i PO jako dziedziny wiedzy (na marginesie: uznała przy tym, że PO jest dobrze reprezentowana w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego!).

Wystąpienie S. Palki dotyczyło przede wszystkim problemu ewolucji zagadnień podejmowanych w ramach PO oraz diagnozy wybranych, istotnych w kontekście innych nauk społecznych i humanistycznych problemów tej dyscypliny. Odwołując się do swoich, przeprowadzonych w latach 1994 i 2003 badań, dotyczących sposobów uprawiania PO, autor wystąpienia stwierdził, że nie doszło do wyraźnych zmian w wyborze pól eksploracji. Zarówno na początku lat 90. i po roku 2000 najczęściej podejmowane tematy wiązały się m.in. z problematyką ontologii, epistemologii i antropologii pedagogicznej, filozoficznych podstaw pedagogiki, teleologii wychowania, istoty i prawidłowości procesów wychowawczych, metodologii pedagogiki i metodologii badań pedagogicznych. Wśród niewielu nowych zagadnień autor odnotował: problem tożsamości pedagogiki, jej relacji w stosunku do innych nauk oraz szeroko pojęta edukacja. Do najważniejszych problemów stojących przed PO Palka zaliczył: kwestię tożsamości pedagogiki (pedagogika jako nauka), relacje do innych subdyscyplin pedagogicznych, relację pedagogiki do praktyki działania pedagogicznego oraz sposób, w jaki PO ma reprezentować pedagogikę w strukturze innych dyscyplin naukowych (m. in. psychologia, socjologia, filozofia). Autor wystąpienia podkreślił również wagę związków omawianej subdyscypliny z dydaktyką ogólną (która w wymiarze historycznym powstała dwa wieki przed pedagogiką (w siedemnastym wieku). Kończąc wypowiedź, Palka wyraził pogląd, że PO jest współcześnie zmarginalizowana, bowiem niewielu badaczy traktuje ją jako źródło wiedzy do własnych badań. Fakt ten wynikać może z tego, że jest ona albo niepotrzebna, albo potrzebna, lecz niewystarczająco eksponowana (autor skłania się ku drugiej opcji). Sprawa ta, w opinii autora wypowiedzi, wymaga rzetelnej diagnozy.

W dyskusji po wystąpieniach, uczestnicy posiedzenia, zwracali uwagę na: ważną rolę PO w kształtowaniu świadomości pedagogicznej (W. Dróżka, D. Stępkowski); bezzasadność często występującej redukcji pojęcia „wychowania” do „edukacji” (Dróżka); brak w zakresie wykorzystywania ustaleń formułowanych przez pedagogów ogólnych w ramach innych subdyscyplin pedagogicznych (zamiast tego korzysta się z politologii, psychologii i socjologii); brak „identyfikowanych treści substancjalnych”, które mogłyby być przekazywane nauczycielom w ramach kształcenia pedagogicznego; zbyt duże obciążenie pedagogów akademickich dydaktyką, (I. Kawecki). Podkreślano również znaczenie badań historycznych w pedagogice (A. Ryk, R. Leppert) i ich obecności np. w pedagogice filozoficznej i historycznej (K. Wrońska) oraz rolę tomizmu w PO (J. Kostkiewicz).

Druga część posiedzenia realizowana była w formule ściśle dyskusyjnej, której moderatorem była K. Ablewicz. Zgodnie z planem, ramy dyskusji wyznaczały następujące kwestie:

- I. Współczesny status PO (tożsamość, język, metodologia badań);
- II. Zadania innowacyjne w PO (w kontekście jej statusu naukowego oraz relacji z innymi dyscyplinami naukowymi, subdyscyplinami pedagogiki i polityką oświatową);
- III. Przyszłe zadania stojące przed ZPO.

Dyskusję rozpoczął, odczytany przez K. Ablewicz, głos Romana Schulza. Autor wypowiedzi sformułował uwagi dotyczące: a) zadań PO i odpowiadających im typów aktywności intelektualnej; b) kategorii ogólności w omawianej dziedzinie; c) pozycji i roli pedagoga ogólnego. Wśród zadań, wymienia po pierwsze, te związane z obszarem samowiedzy pedagogicznej, m.in. z tożsamością pedagogiki, jej statusem naukowym, językiem, przedmiotem badań. Za istotny problem uznaje również rozumienie pojęcia ogólności (jako definicyjną cechę PO). Po drugie, zadania rozwojowe i twórcze. Autor zalicza tu rozwijanie filozofii wychowania oraz światopoglądowych podstaw wychowania, zarówno jako aplikacji (lub rekonstrukcji) pedagogicznych implikacji ideologii społecznych lub politycznych, jak i poszukiwań i budowy przez pedagogów uzasadnień teoretycznych dla idei i praktyk edukacyjnych. Po trzecie, zadania o charakterze badawczym, tj. ewidencjonowania, opisu, analizy, systematyzacji, oceny, interpretacji dorobku myśli pedagogicznej przeszłości lub współczesności. Po czwarte, zadania popularyzatorskie i aplikacyjne, m.in. udostępnianie, propagowanie i promocja myśli filozoficznej, społecznej i pedagogicznej w środowisku zawodowym pedagogów. Na koniec, Schulz w przygotowanym wystąpieniu wymienia zadania dydaktyczne, rozumiane jako modelowanie PO,

jako przedmiotu nauczania akademickiego. Chodzi tu przede wszystkim o przekazywanie podstawowych elementów dorobku myśli pedagogicznej, co jest istotnym etapem w procesie socjalizacji naukowej. Odnosząc się do problemu ogólności, autor stawia tezę, że dyskusja na ten temat, wbrew pozorom, nie jest jałowa, a dotyczy problemu statusu naukowego pedagogiki jako nauki. Wspomnianą kategorię, jako dystynktywną cechę pedagogiki, można odnieść do pięciu wymiarów: pozycji i roli pedagoga ogólnego, jako podmiotu aktywności intelektualnej; do własności przedmiotu, który stanowi obiekt zainteresowań PO; do rodzaju pytań stawianych przez pedagogów ogólnych; do sposobu rozstrzygania tych pytań; do własności rezultatów, efektów, uzyskiwanych w ramach pedagogiki ogólnej. Ostatnia część wypowiedzi Schulza dotyczy pozycji i roli pedagoga ogólnego. Autor skłania się ku stanowisku, że pedagog ogólny usytuowany jest poza (standardowo pojmowaną) pedagogiką i dotyczy obszaru pogranicza: społeczeństwo – edukacja – pedagogika). Funkcja taka związana jest zatem nie tylko z diagnozą i objaśnianiem dziedziny edukacji, ale i uprawianiem dyskursu światopoglądowego, wartościowania, modelowania praktyki edukacyjnej, propagowania nowych idei. W ten sposób rozumiana dziedzina aktywności poznawczej może być wyrażona bardziej adekwatnie w postaci określeń, takich jak m.in.: „myśl pedagogiczna”, „filozofia wychowania”, „pedagogika filozoficzna” czy „aksjologia wychowania”.

Zabierając głos – już we własnym imieniu – K. Ablewicz zwróciła uwagę na:

- duże zróżnicowanie sposobów uprawiania subdyscyplin pedagogicznych, a w szczególności na różnorakie źródła wykorzystywanych w ich ramach założeń antropologicznych.
- potrzebę diagnozy obecnego stanu rzeczy w tym zakresie (a też obecności problematyki PO w subdyscyplinach) oraz rozpoznanie samoświadomości „ogólnopedagogicznej” samych pedagogów. To mogłoby być wyzwaniem badawczym dla ZPO;
- potrzebę opisanie metod pracy badawczej charakterystycznych dla pracy pedagoga ogólnego (np. badania fenomenologiczne, analityczne, studia hermeneutyczne, czy kategoriałna analiza porównawcza)
- potrzebę organizacji warsztatów na ten temat w ramach ZPO (postulat I. Kaweckiego). Potwierdzając słowa R. Schulza, autorka przyznała ważną rolę badaniom semantycznym (tj. nad językiem pedagogiki).

Jako praktyczną trudność, która może powodować małe zainteresowanie PO ze strony studentów i przedstawicieli innych dziedzin pedagogiki autorka wyróżniła sposób pisania podręczników do PO, który niejednokrotnie pisany jest relatywnie trudnym językiem.

Teresa Hejnicka-Bezwińska i S. Palka nawiązali do kwestii relacji pedagogiki i polityki i roli PO w jej (relacji) kształtowaniu. Stanisław Palka podkreślił potrzebę ewentualnego powrotu (reaktywacji lub odnowy) na gruncie pedagogiki do rozważań z zakresu polityki oświatowej i ekonomiki oświaty. Do problemu marginalizacji pedagogiki w politycznym dyskursie o edukacji odniosła się redaktor naukowa książki *Pedagogika ogólna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania...* (1995). Problemem jest to, że głos pedagogów nie jest obecny, a jeśli się pojawia, to z reguły nie jest brany pod uwagę. Należy zatem spopularyzować wiedzę pedagogiczną w politycznym dyskursie o edukacji. Tym samym, autorzy obydwu głosów wskazali na ważną rolę PO w racjonalizacji dyskursu na styku polityki i edukacji.

Stanisław Palka odniósł się również do kwestii utraty kontaktu PO z innymi subdyscyplinami (m.in. dydaktyką ogólną, pedagogiką społeczną i andragogiką). Należy poszerzyć pola współpracy z przedstawicielami tych subdyscyplin (m.in. z autorami podręczników), szczególnie uwzględniając ich potrzeby dotyczące wiedzy z zakresu PO. Jednocześnie PO powinna być otwarta na pojawiające się nowe dane z zakresu tych subdyscyplin.

Małgorzata Przanowska postawiła tezę o ścisłych związkach PO z filozofią wychowania. Związki te mają charakter symetryczny, tj. tak jak PO potrzebuje filozofii wychowania, tak i filozofia wychowania – pedagogiki ogólnej. Autorka dodała, że filozofowie wychowania dokonują analizy problemów związanych z edukacją często bez odwołania się do wiedzy z zakresu PO, na gruncie której nierzadko część z tych zagadnień była lub jest rozważana (stanowi to jednocześnie przykład marginalizacji pedagogiki).

Stanowisko o ścisłych związkach PO z filozofią wychowania przyjmuje również J. Rutkowski. Podobnie jak K. Ablewicz, uznaje rekonstrukcję założeń antropologicznych w odniesieniu do koncepcji pedagogicznych za ważną funkcję pedagogiki ogólnej. Filozofia może również w odpowiedzi na pytanie o rozumienie podstawowych pojęć PO, m.in. uniwersalności i ogólności. Znaczącą rolę filozofii w pedagogice podkreślił również A. Ryk, który przestrzegł jednocześnie przed traktowaniem PO jedynie jako miejsca aplikacji idei filozoficznych. Taki sposób uprawiania PO należy odróżnić od metapedagogiki, jako wolnej od systemów normatywnych (pogląd ten stanowi przywołanie analiz K. Sośnickiego dotyczących pedagogiki filozoficznej. Odrębność PO w stosunku do filozofii wychowania/edukacji podkreśliła z kolei K. Wrońska, wskazując iż ogólność pedagogiki jest wypracowywana tylko w części w oparciu o filozoficzną refleksję. W zasięgu patrzenia PO znajduje się cały pedagogiczny korpus badań empirycznych i dbałość o syntezę wiedzy pedagogicznej. Filozofia wychowania/

edukacji takiego zainteresowania badaniami empirycznymi wprost nie prezentuje. Sytuując się na pograniczu filozofii i pedagogiki uprawia refleksję o wychowaniu czy edukacji zgodną z przyjętymi założeniami filozoficznymi. W tym sensie pedagogika ogólna może, a nawet powinna, korzystać z dokonań filozofii wychowania ale się do nich nie ograniczać.

Ksiądz profesor Stępkowski zwrócił uwagę na możliwość „oddolnej” analizy w ramach PO. Zgodnie z takim podejściem, należy zacząć od rozpoznania pola własnych badań i poprzez uświadomienie różnych paradygmatów w PO i miejsca własnego stanowiska w tej różnorodności, dojść do głębszego zrozumienia PO samej w sobie i jej funkcji względem innych subdyscyplin. Taki sposób postępowania poznawczego może zostać wykorzystany szczególnie w badaniach nad tożsamością i statusem naukowym pedagogiki.

Do problemu statusu naukowego pedagogiki (szczególnie w relacji do innych dyscyplin naukowych) odniosła się również J. Kostkiewicz. Zaproponowała ona zmianę popularnego dyskursu w PO, w którym stawia się pytanie o to, co może ona zyskać dzięki innym naukom. Autorka wypowiedzi proponuje odwrócenie problemu i traktując PO jako logiczną konsekwencję filozofii praktycznej, stawia pytanie o to, co PO (i pedagogika w ogóle) może dać innym dyscyplinom. W opinii J. Kostkiewicz takie postawienie sprawy otwiera możliwość równoprawnej dyskusji pedagogów z przedstawicielami innych dziedzin wiedzy (psychologia, socjologia).

Powyższy temat kontynuował T. Leś, który postawił tezę o konieczności określenia statusu naukowego pedagogiki jako podstawowego (tj. warunkującego rozstrzygnięcie innych problemów) zadania PO. Przywołał, podnoszony przez krytyków pedagogiki, problem normatywności tej dyscypliny, mianowicie przy próbie jej (normatywności) utrzymania, należy zaakceptować bądź ideologiczność bądź relatywizm pedagogiki, z kolei przy odrzuceniu, redukcję pedagogiki do psychologii, socjologii i filozofii (pedagogika bez norm to wyłącznie zbiór problemów z ww. dziedzin).

Posiedzenie zakończyło się sformułowaniem propozycji, co do przyszłych zadań i zagadnień zaproponowanych na kolejne posiedzenia. Są one następujące:

- należy dążyć do tego, by ewentualne stanowiska wyrażane przez ZPO były reprezentatywne i możliwe do podejmowania przez KNP a w konsekwencji miały realną moc doprowadzania do zmian w politycznym dyskursie nad edukacją;
- trzeba (w ramach ZPO) rozwijać badania nad pryncypiami tematycznymi PO (a zarazem pedagogiki, jako nauki stosowanej), takimi jak: jej tożsamość,

status naukowy, język, metody badań; nawiązać współpracę z przedstawicielami filozofii wychowania i innych subdyscyplin pedagogiki celem analizy obecności problemów PO w tych subdyscyplinach;

- ustalić rolę PO w procesie dydaktycznym (w kształceniu pedagogów i nauczycieli); dokonać historycznej rekonstrukcji problemów podnoszonych w ramach pedagogiki ogólnej.

Kolejne posiedzenie Zespołu przewidziane zostało na wiosnę/lato 2015 roku.

Bibliografia

- Lewowicki T. 1995. *O kondycji pedagogiki*, „Rocznik Pedagogiczny”, nr 18.
- Palka S. 1995. *Aktualne sposoby uprawiania pedagogiki ogólnej w Polsce*, [w:] *Pedagogika ogólna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania*, red. T. Hejnicka-Bezwińska, WSP, Bydgoszcz.
- Sarnowski S. (red.) 1993. *Krytyka rozumu pedagogicznego*, WSP, Bydgoszcz.
- Schulz R. 1995. *Pedagogika ogólna w Polsce. Status, dokonania, stan aktualny, zadania rozwojowe*, „Rocznik Pedagogiczny”, nr 18.
- Schulz R. 1995a. *Zamiast zakończenia*, [w:] *Pedagogika ogólna. Tradycja – terażniejszość – nowe wyzwania*, red. T. Hejnicka-Bezwińska, WSP, Bydgoszcz, s. 323–324.